

**VASTAUKSIA PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN ESITTÄMIIN TARKENTAVIIN KYSYMYKSIIN ASIAKKAAN VALINNANVAPAUESTA, OSA 2 (HE 16/2018 vp – Hallituksen esitys laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi)**

Olen antanut eduskunnan perustuslakivaliokunnalle lukuisia lausuntoja eduskunnan käsiteltävänä olevasta maakunta- ja sote-uudistusta koskevasta hallituksen esityksien kokonaisuudesta. Esitykset liittyvät kiinteästi toisiinsa. Lausuin nyt käsiteltävänä olevasta hallituksen esityksestä eli ns. uudesta valinnanvapauslakiesityksestä perustuslakivaliokunnalle 5.4.2018. Osallistuin tämän jälkeen valiokunnan 13.4.2018 järjestämään sote-substanssiasiantuntijoiden kuulemiseen. Vastasin 3.5.2018 antamassani lausunnossa perustuslakivaliokunnan täydentäviin kysymyksiin 1, 2, 4 ja 5.

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta nyt uutta lausuntoa uudesta valinnanvapauslakiesityksestä. Valiokunta on toimittanut vastattavaksi täydentävät kysymykset 8, 10 ja 11, joihin vastaan seuraavaksi. Olen käsitellyt kysymyksiä osittain aiemmissa lausunnoissani. Nyt esittämäni täydentää aiemmin lausumaani.

**8. Miten arvioisitte 42, 47, 49 ja 50 §:n palvelutuottajia koskevan sääntelyn merkitystä perustuslain 18 §:n elinkeinovapaussääntelyn kannalta? Miten arvioisitte sanottuja säännöksiä perustuslain 124 §:n kannalta?**

Valinnanvapauslain 42 §:n mukaan maakunta voi asettaa palvelutuottajille palvelutuotantoa koskevia ehtoja. Lain 47 §:n mukaan maakunnan on peruutettava palvelutuottajan hyväksyntä, jos se ei täytä mainittuja ehtoja eikä korjaa tilannetta asetetussa määräajassa. Lain 49 §:ssä säädetään muun ohessa siitä, että maakunnalla on oikeus yksipuolisesti muuttaa suoran valinnan palveluissa noudatettavaa suoran valinnan palvelutuottajan kanssa tehtyä sopimusta esimerkiksi asettaessaan palvelutuotantoa koskevia 42 §:ssä tarkoitettuja ehtoja. Valinnanvapauslain 50 §:ssä säädetään, että maakunta voi irtisanoa mainitun sopimuksen, jos palvelutuottaja ei noudata mainittuja ehtoja.

Perustuslain 18 §:ssä turvattu elinkeinovapaus suojaa yksityisiä toimijoita. Elinkeinovapauden näkökulmasta on merkityksellistä, että valinnanvapauslaissa tarkoitettuja sosiaali- ja terveyspalveluja saa tuottaa vain rekisteröity palvelutuottaja. Siten myös edellä kuvattu palvelutuotannon ehtoja koskeva sääntely on elinkeinovapauden näkökulmasta relevanttia, jos se vaikuttaa jokaisen oikeuteen hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Perustuslakivaliokunta on aiemmin arvioinut tästä näkökulmasta ns. palvelusetelijärjestelmää (ks. PeVL 10/2009 vp), jota koskeva sääntely esitetään kumottavaksi valinnanvapauslailla. Palvelusetelilailla ei valiokunnan mielestä puututtu yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjontaan sinänsä, sillä lailla vain annettiin kunnalle mahdollisuus valita markkinoilla toimivista palvelujen tuottajista ne, joiden tarjonta vastaa kunnan tarpeita ja jotka täyttävät laissa säädettävät hyväksymisen edellytykset. Palvelusetelisääntely ei siksi ollut valiokunnan näkemyksen mukaan merkityksellinen perustuslain 18 §:n 1 momentin kannalta (PeVL 10/2009 vp).

Edellistä valinnanvapauslakiesitystä ja sote-palveluiden tuottajalakia arvioidessaan valiokunta puolestaan katsoi, ettei tuottajalaki laaja-alaisena palvelujen tuottamista ja sen edellytyksiä koskevana sääntelynä rinnastu

sääntelyyn palvelusetelistä (PeVL 26/2017 vp). Niinpä valiokunta katsoi esitetyn sääntelyn merkitykselliseksi perustuslain elinkeinovapautta koskevan säännöksen kannalta.

**Aivan kuten edellistä valinnanvapauslakiesitystä niin myös nyt käsiteltävää valinnanvapauslakia voi pitää merkityksellisenä elinkeinovapautta koskevan säännöksen kannalta. Kuten hallituksen esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa todetaan, ”mahdollisuus asettaa ehtoja on maakunnalle vahva ohjauskeino”. Ehtojen täyttäminen on valinnanvapausjärjestelmään tuottajaksi hyväksymisen edellytys ja se, että tuottaja ei enää täyttäisi ehtoja, on peruste peruuttaa hyväksyminen. Jo tästä näkökulmasta on selvää, että valinnanvapauslain 42, 47, 49 ja 50 §:ien muodostama kokonaisuus on arvioitava suhteessa perustuslain 18 §:n elinkeinovapaussääntelyyn.**

Perustuslakivaliokunta on pitänyt elinkeinovapautta perustuslain mukaisena pääsääntönä, mutta katsonut elinkeinotoiminnan luvanvaraisuuden olevan mahdollista poikkeuksellisesti. **Valinnanvapauslain 42, 47, 49 ja 50 §:in palvelutuottajia koskeva sääntely rinnastuu luvanvaraisuuteen ja sen on siten valiokunnan lausuntokäytännön mukaan täytettävä perusoikeutta rajoittavalta lailta vaadittavat yleiset edellytykset (ks. esim. PeVL 58/2014 vp).** Elinkeinovapauden rajoitusten tulee olla täsmällisiä ja tarkkarajaisia, minkä lisäksi rajoittamisen laajuuden ja edellytysten tulee ilmetä laista. Sääntelyn sisällön osalta valiokunta on pitänyt tärkeänä, että säännökset luvan edellytyksistä ja pysyvyydestä antavat riittävän ennustettavuuden viranomaistoiminnasta. Tältä kannalta merkitystä on muun muassa sillä, missä määrin viranomaisen toimivaltuudet määräytyvät sidotun harkinnan ja missä määrin puolestaan tarkoituksenmukaisuusharkinnan mukaisesti.

**Viranomaisen toimivallan liittää toimilupaan ehtoja tulee perustua riittävän täsmällisiin lain säännöksiin (ks. esim. PeVL 46/2016 vp ja PeVL 13/2014 vp).** Valinnanvapauslain valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on siten kiinnitettävä huomio 42, 47, 49 ja 50 §:ien palvelutuottajia koskeva sääntelyn täsmällisyyteen siltä osin kuin palvelutuotantoon liitetään ehtoja.

Vaikuttaa siltä, että valinnanvapauslain 42 § määrittää sangen väljästi sitä millaisia ehtoja palveluntuottajalle voidaan asettaa. Osa ehdoista voidaan johtaa sote-substanssilainsäädännöstä, mutta vaikuttaa ilmeiseltä, että valinnanvapauslain 42 § mahdollistaa myös sellaisten ehtojen asettamisen, jotka eivät perustu millään tavalla sote-substanssilainsäädäntöön tai muuhunkaan lainsäädäntöön. Tällaisia ehtoja voi liittyä esimerkiksi henkilökohtaisen budjetin avulla toteutettaviin uusiin ja innovatiivisiin sosiaalipalveluihin.

**Elinkeinovapautta koskevan perusoikeuden kannalta on tärkeää, että laintasoinen sääntely antaa riittävää ennustettavuutta elinkeinotoimintaan. Katson, että valinnanvapauslain 42 §:ää on täsmennettävä siten, että elinkeinovapauden rajoittamistoimivaltaa ei delegoida maakunnille. Täsmentämisessä on lähdettävä siitä, että lain tasoinen sääntely on saatava niin tarkaksi, ettei ehtojen asettaminen ole vapaaharkintaista.**

Samaan aikaan valinnanvapauslain 42 §:n väljyys on ongelmallista myös siitä syystä, että siinä ei luoda maakunnalle velvollisuutta asettaa minkäänlaisia ehtoja, jos maakunta ei katso ehtojen asettamista tarkoituksenmukaiseksi. **Olen aiemmassa lausunnossani katsonut, että esimerkiksi YK:n vammaissopimuksen näkökulmasta maakunnille pitäisi luoda velvollisuus asettaa esteettömyysvaatimuksia koskevia ehtoja palvelutuottajille. Myös tästä näkökulmasta valinnanvapauslain 42 §:ää on täsmennettävä.** Olen aiemmassa lausunnossani tuonut esiin myös muita valinnanvapauslain säännöksiä, joihin olisi vastaavalla tavalla lisättävä esteettömyyttä koskevia ehtoja. Toistan tässä yhteydessä jo lukuisia kertoja aiemmin esittämäni näkemyksen siitä, että sote-palvelutuotantoa

koskevan lainsäädännön valmistelussa on kiinnitetty riittämättömästi huomiota YK:n vammaissopimukseen.

Perustuslakivaliokunta on elinkeinotoiminnan sääntelyn yhteydessä vakiintuneesti pitänyt luvan peruuttamista yksilön oikeusasemaan puuttuvana viranomaistoimena vaikutuksiltaan jyrkempänä kuin haetun luvan epäämistä. Sen vuoksi valiokunta on katsonut sääntelyn oikeasuhtaisuuden kannalta välttämättömäksi sitoa luvan peruuttamisen mahdollisuuden vakaviin tai olennaisiin rikkomuksiin tai laiminlyönteihin sekä siihen, että luvanhaltijalle mahdollisesti annetut huomautukset tai varoitukset eivät ole johtaneet toiminnassa esiintyneiden puutteiden korjaamiseen (ks. esim. PeVL 46/2016 vp ja PeVL 13/2014 vp). Tähän on kiinnitetty huomiota käsiteltävänä olevissa säännöksissä. **Sääntelyä voisi olla kuitenkin hyvä vielä täsmentää siten, että suoran valinnan palvelun toimijan kanssa tehdyn sopimuksen irtisanominen ja purkaminen sidotaan kaikilta osin ja vielä selkeämmin sekä olennaisuus- että vakavuusedellytyksiin.**

\*\*\*

Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla ja vain, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Perustuslain 124 §:n näkökulmasta on tärkeää, että maakunta voi varmistua siitä, että palvelutuottajilla on mahdollisuus suoriutua tehtävistään ja siten perustuslain 124 § toimii osaltaan hyväksyttävänä perusteena elinkeinovapauden rajoituksille.

**Pidän samaan aikaan jossakin määrin ongelmallisena julkisten hallintotehtävien lailla tai lain nojalla antamisen näkökulmasta sitä, kuinka käsiteltävänä olevissa säännöksissä julkisen hallintotehtävän toteuttamistapoja määritellään maakunnan ja suoran valinnan palvelun tuottajan välisellä sopimuksella, jonka laatimisessa maakunnalla on suhteellisen laaja tarkoituksenmukaisuusharkintamahdollisuus. On myös jossakin määrin epäselvää, kuinka valinnanvapauslain 42 §:n mukaiset ehdot jäsentyvät valinnanvapauslain oikeussuojajärjestelmässä. Tämä liittyy yleisemmin oikeussuojajärjestelmän tietäntyyppiseen hahmottomuuteen, jota olen käsitellyt jo edellisissä lausunnoissani.**

|                                                                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>10. Miten arvioisitte lakiehdotuksen 93-96 §:n säännöksiä pilotoinnista perustuslakivaliokunnan kokeilulainsäädäntöä koskevan käytännön valossa?</b> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Valinnanvapauslaissa säädetään valinnanvapauspiloteista, joilla on tarkoitus edistää kokeilujen kautta valinnanvapauslain toimeenpanoa. Pilottien valmistelussa on edetty rivakasti ja niiden olisi tarkoitus käynnistyä jo heinäkuun 2018 alussa. Pilottien valmistelussa on edetty siten, että pilottihakemukset on jo jätetty ja käytännössä arvioitu ennen kuin niiden sisältöä ja arviointiprosessia ohjaavia säännöksiä on edes säädetty. Osaltaan tämä johtunee siitä, että jo tällä hetkellä on käynnissä valinnanvapauskokeiluja, jotka venyttävät äärimmilleen voimassa olevaa sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä ja tuottamista koskevaa lainsäädäntöä. Saattaa olla hyvinkin niin, että esimerkiksi fysioterapian ja sosiaaliohjauksen alueella käynnissä olevissa kokeiluissa on ollut perusteltua toimia – erästä kokeilujen arviointiraporttia lainaten – siten, ”ettei palveluntuottajien innovatiivisuutta rajoiteta”. Näin toimimalla on kuitenkin syntynyt riskejä yksilöiden välisen yhdenvertaisuuden ja yksilöiden oikeusturvan toteutumisessa. Tässä mielessä on positiivista, että nyt ollaan siirtymässä kohti selvemmin lainsäädäntöperusteisia valinnanvapauskokeiluja.

**Lainsäädäntökokeiluilla pyritään hankkimaan tietoa uusista hallinnollisista menettelytavoista ja oikeudellisista sääntelyjärjestelmistä, jotka toteutuakseen edellyttävät lainsäädäntömuutoksia. Perustuslakivaliokunta on pitänyt kokeilulainsäädäntöä lähtökohtaisesti mahdollisena. Arvioidessaan**

erityyppistä kokeilulainsäädäntöä (esim. PeVL 3/1991 vp, PeVL 23/1994 vp, PeVL 19/1997 vp, PeVL 58/2001 vp, PeVL 59/2001 vp, PeVL 11/2002 vp, PeVL 39/2002 vp, PeVL 65/2002 vp, PeVL 70/2002 vp, PeVL 4/2003 vp, PeVL 8/2003, PeVM 4/2006 vp, PeVL 42/2010 vp, PeVL 2/2011 vp, PeVL 20/2012 vp, PeVL 51/2016 vp, PeVL 44/2017 vp) valiokunnalle on muodostunut vakiintuneita linjauksia, joita vasten valinnanvapauspilotteja on arvioitava. Nähdäkseni valiokunnan tulkintalinja on koottu ajantasaisesti ja seikkaperäisesti etenkin lausuntoon PeVL 51/2016 vp. Valiokunta on antanut sen jälkeenkin lausuntoja erilaisista kokeiluista. Perustuslakivaliokunta on myös käsitellyt aiempaan valinnanvapauslakiesitykseen sisältyneitä valinnanvapauspilotteja suhteessa kokeilulainsäädäntöä koskeneeseen lausuntokäytäntöönsä lausunnossaan 26/2017 vp, jossa esitetyjä kantoja en toista tässä yhteydessä.

Valiokunnan lausuntokäytännöstä voidaan johtaa muun muassa seuraavia kokeilulainsäädännön hyväksyttävyyседellytyksiä, jotka täydentävät perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä: 1) yhdenvertaisuuden vaatimuksesta voidaan poiketa hankittaessa objektiivisin perustein tarpeellisia ja muilla keinoin saavuttamattomissa olevia tietoja ja kokemuksia uudistuksen vaikutuksista; 2) kokeilun kohteena olevat ihmisryhmät on valittava edustavasti ja kokeilun tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta järkevästi siten, että kokeilussa ihmisiä ei saa koskaan asettaa kohtuuttomasti eri asemaan; 3) kokeilualueesta, jonka tulee määräytyä kokeilun tarkoituksien mukaan, tulee säätää ensisijaisesti suoraan laissa, ja kun tämä ei ole mahdollista päätöksenteko kokeilualueesta on sidottava lailla riittävän täsmällisesti määriteltyihin kriteereihin; 4) kokeilussa ei voida koskaan poiketa säädöstasoa koskevista vaatimuksista kuten esimerkiksi perusoikeuksien käyttämisestä lailla säätämisen vaatimuksesta; 5) kokeilulainsäädäntö voi olla voimassa vain kokeiluun tarvittavan lyhyehkön ajan; 6) kokeilun tulosten selvittäminen ja arviointi on järjestettävä asianmukaisesti.

Hallituksen esityksen säätämisjärjestysperusteluissa selostetaan valiokunnan kokeilulainsäädäntöä koskevaa käytäntöä yhdenvertaisuusperiaatteesta poikkeamisen näkökulmasta viittaamalla eräisiin valiokunnan lausuntoihin. Sen sijaan säätämisjärjestysperusteluissa ei käsitellä valiokunnan kokeilulainsäädäntöä koskevaa käytäntöä muilta osin eikä myöskään arvioida ehdotettuja valinnanvapauspilotteja perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten näkökulmasta. **Säätämisjärjestysperusteluissa pilotteja ja niihin liittyvien säännöksiä (valinnanvapauslain 93-96 §) valtiosääntöoikeudellista hyväksyttävyyttä perustellaan lähinnä valinnanvapauslain toimeenpanovaiheen nopeuttamisella. Tällöin pilottien hyväksyttävyyttä ei käsitellä kuin alistetaan muun valinnanvapauslain sääntelyn hyväksyttävyydelle: tästä luonnollisesti seuraa, että sellaisen valinnanvapausmallin osan, jonka toimeenpano ei ole valtiosääntöoikeudellisesti mahdollista, toimeenpanon nopeuttaminen pilotin avulla, ei voi olla myöskään hyväksyttävää.**

Suhteessa tavanomaiseen kokeilulainsäädäntöön valinnanvapauslain kokeilusäännökset on kirjoitettu sangen tiiviiseen muotoon. Niistä puuttuu monia tavanomaisen kokeilulainsäädännön piirteitä, joka saa kysymään onko valinnanvapauspiloteissa oikeastaan kysymys kokeiluista laisinkaan. Onko kyseessä – kuten hallituksen esityskin oikeastaan antaa ymmärtää – oikeastaan vain valinnanvapauslain toimeenpanon nopeuttaminen?

Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään hahmottanut kokeilujen koostuvan kolmesta vaiheesta: 1. ensin hankitaan objektiivisin perustein tarpeellisia ja muilla keinoin saavuttamattomissa olevia tietoja ja kokemuksia uudistuksen vaikutuksista, 2. tämän jälkeen selvitetään ja arvioidaan tulokset asianmukaisesti ja 3. lopulta tuloksia koskevien päätelmien jälkeen päätetään kokeilun jälkeen tehtävistä muutoksista ns. pysyvään lainsäädäntöön. On huomionarvoista, että 93-94 §:iin on kirjattu, että piloteissa noudatetaan ns. pysyväksi tarkoitettua lainsäädäntöä. Kokeiluissa ei siten kerätä tietoa muusta sääntelystä kuin ns. pysyväksi tarkoitettua sääntelystä. Koska ns. pysyvä lainsäädäntö säädetään samassa yhteydessä kuin kokeilulainsäädäntö, ei esitettyihin kokeilusäännöksiin ei myöskään sisälly minkäänlaista ns. pysyvän

sääntelyn säätämistä edeltävää selvitys ja arviointivaihetta. Kiinnitän tässä yhteydessä huomion siihen, että pilottien valmistelussa ollaan jo pitkällä, vaikka mitään lainsäädännöllistä pohjaa ei ole olemassa. ”Kaikki perustettavat maakunnat” ovat hakeneet mukaan valinnanvapauspilotteihin ja poliittisesti on käsittääkseni jo päätetty, että kunkin maakunnan alueella myös toteutetaan pilotti. Kun piloteissa on oltava mukana lähtökohtaisesti 80 % maakunnan väestöstä, valinnanvapauslain 93-96 §:ien avulla tosiasiaassa on tarkoitus käynnistää valinnanvapausmallin toimeenpano ns. etupainotteisesti koko maassa ja lähes koko väestön keskuudessa. Oikeastaan piloteissa on kysymys siitä, että valinnanvapauslain 96 §:n mukaisilla ylimääräisillä valtionavustuksilla tuetaan valinnanvapauslain etupainotteista toimeenpanoa. **Pidän selvänä, että valinnanvapauspilottien käyttäminen yksinomaan toimeenpanon nopeuttamiseen ei ole valtiosääntöoikeudellisesti hyväksyttävää. Perustuslakivaliokunta on korostanut, että kokeilujen tulee olla kussakin yksittäistapauksessa arvioituna objektiivisin perustein tarpeen, eikä yksinomaan toimeenpanon nopeuttamiseen tähtäävät valinnanvapauspilottit täytä tätä edellytystä. Pidän näin ollen valinnanvapauslain 93-96 §:n muodostamaa kokonaisuutta siinä muodossa kuin se on otettu valinnanvapauslakiin ongelmallisena suhteessa perustuslakivaliokunnan ns. kokeilulainsäädäntöä koskevaan lausuntokäytäntöön.**

**Valinnanvapauslain 93-96 §:issä on kysymys pikemminkin valinnanvapausmallin voimaannon vaiheistamisesta kuin oikeasta kokeilulainsäädännöstä. Vaiheistaminen ei ole itsessään valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallista – pikemminkin se saattaa olla valtiosääntöoikeudellisesti perusteltua tai jopa välttämätöntä. Tästä huolimatta katson, että valinnanvapauslain 93-96 §:ien muodostama kokonaisuutta on tarkennettava merkittävästi, jotta valinnanvapauslaki voidaan käsitellä tavanomaisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Sääntelyn tarkentamisen tapaan vaikuttaa se, miten perustuslakivaliokunta suhtautuu valinnanvapausmallin toimeenpanon mahdolliseen vaiheistustarpeeseen (valiokunnan kysymys 1 asiantuntijakuulemisessa 3.5.2018). Käsittelen seuraavaksi pilotteja koskevaa sääntelyä tarkemmin tietämättä valiokunnan näkemystä tästä. Tämän johdosta tarkasteluni jää jossakin määrin yleiselle tasolle ja kiinnittyy valiokunnan minulle esittämään kysymykseen eli valiokunnan kokeilulainsäädäntöä koskevaan lausuntokäytäntöön.**

Hallituksen esityksen mukaisissa valinnanvapauspiloteissa osan väestöstä (eli pilotteihin kuuluvien) sosiaali- ja terveyspalvelut toteutettaisiin osittain valinnanvapauslain suoran valinnan palveluita (93 §:n mukainen pilotti) ja/tai asiakasseteli- ja henkilökohtaisen budjetin palveluita (94 §:n mukainen pilotti) koskevien säännösten nojalla. Tämä merkitsee poikkeamaa sosiaali- ja terveyspalveluiden yhdenvertaisesta toteuttamisesta, joten sääntelyä on arvioitava perustuslain 6 §:n näkökulmasta. Poikkeamaa voidaan pitää yleisesti arvioiden hyväksyttävänä, sillä sen tavoitteena on hankkia objektiivisin perustein tarpeellisia ja muilla keinoin saavuttamattomissa olevia tietoja ja kokemuksia valinnanvapausuudistuksen vaikutuksista. Tässä mielessä valinnanvapauslain 93-96 §:ien säännökset ovat valtiosääntöoikeudellisesti ongelmattomia. On kuitenkin syytä huomata, että **ehdotetussa kuntapohjaisessa pilotointimallissa, jonka rahoitusrakenne poikkeaa olennaisesti niin ohjausjärjestelmältään kuin rahoituksen tasoltaan valinnanvapauslain maakuntapohjaisesta rakenteesta, saadaan erittäin rajoitetusti – jos lainkaan – tietoa niistä riittävien sosiaali- ja terveyspalveluiden yhdenvertaiseen turvaamiseen ja maakuntien rahoitusrakenteen toimivuuteen liittyvistä kysymyksistä, jotka ovat valinnanvapauslaissa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta keskeisiä.**

Hallituksen esitykseen ei sisälly säännöksiä siitä, kuinka valinnanvapauslain 93 §:ssä ja 94 §:ssä tarkoitettujen pilottien piiriin kuuluvat henkilöt valitaan. Siten esityksessä ei ole riittävissä määrin varmistettu, että kokeilusta seuraavat poikkeamat sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä ovat yksittäisten henkilöiden tasolla tarkasteltuna perustuslain 6 §:n näkökulmasta hyväksyttäviä. **Valinnanvapauslakiin on sisällytettävä säännökset, jotka ohjaavat pilottien piiriin kuuluvien henkilöiden valintaa siten, että pilottien piiriin**

**valitaan pilotteihin liittyvän tietotarpeen näkökulmasta oikeita henkilöitä varmistaen samalla, ettei tämä valikointi johda ihmisten joutumiseen kohtuuttomasti erilaiseen asemaan keskenään. Lain 93-96 §:ien muodostamaa kokonaisuutta on täsmennettävä tältä osin.** Erityisesti on varmistettava, ettei ihmisten valikointiin pilottien piiriin käytetä perustuslain 6.2 §:n mukaisia ns. kiellettyjä erotteluperusteita. Jos valikointiin on pilotin tavoitteiden toteuttamisen kannalta välttämätöntä soveltaa jotakin ns. kiellettyä erotteluperustetta, on tästä säädettävä laissa ja säännöksen hyväksyttävyyys arvioitava asianmukaisesti perustuslakivaliokunnassa. **Pidän lailla säätämisen vaatimuksen näkökulmasta ongelmallisena, että valinnanvapauslain 93 §:n ja 94 §:n säännökset yhdessä niissä viitattujen säännösten kanssa antavat pilotteihin osallistuville kunnille ja kuntayhtymille sekä piloteista päättävälle sosiaali- ja terveysministeriölle erittäin avoimen valtakirjan rakentaa eri puolille maata hyvin erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluiden tuotantoratkaisuja.**

Tässä yhteydessä on kiinnitettävä asianmukaisesti huomio siihen, että etenkin 93 §:n ja 94 §:n puitteissa voidaan pilotoida suoraan tai välillisesti esimerkiksi asiakasvalikointia, asiakasryhmien eriyttämistä sekä täydentävien lisäpalveluiden kautta tapahtuvaa asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin hinnan määräytymistä. Henkilökohtaista budjettia pilotoitaessa valinnanvapauslain 27.2 § mahdollistaa myös pilottien laajentamisen määrittelemättömään joukkoon sosiaali- ja terveyspalveluita. Siksi onkin tärkeää huomata, että perustuslain 19.3 §:n ja 6 §:n yhteisvaikutuksen näkökulmasta ongelmallista eriarvoistamista voi syntyä joidenkin henkilöryhmien pilottien piiriin ottamisen ohella päätettäessä rajata joitakin henkilöryhmiä pilottien ulkopuolelle. **Ellei valtiosääntöisesti hyväksyttäviä syitä poiketa yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksesta ole, kaikkia jonkin tietyn pilotoin kohdealueilla asuvia on kohdeltava pilotoinnin yhteydessä samalla tavalla. Tämän yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen tulee myös rajata sosiaali- ja terveysministeriön päätösvaltaa sen päättäessä pilottien toteuttamisesta.**

Pilotit on ilmeisestikin tarkoitus järjestää siten, että jokaisen perustettavan maakunnan alueella on käynnissä vähintään yksi pilotti. Maakunnan sisällä pilotit ovat joko alueeltaan rajattuja taikka sitten koko maakunnan alueen kattavia. Valinnanvapauslain 96 §:n perusteella pilotit ovat valtaisan laajoja, sillä jokaisen maakunnan alueella pilotin piirissä on lähtökohtaisesti vähintään 80 % maakunnan väestöpohjasta. Hallituksen esityksessä ei perustella valintaa eikä sen suhdetta kokeilun tarkoituksenmukaisuuteen. **Valinnanvapauslakiin ei siten sisälly muutoin varsinaisia säännöksiä kokeilualueesta. Tällaiset säännökset on lisättävä lakiin joko siten, että alueesta säädetään suoraan laissa, taikka siten, että päätöksenteko kokeilualueesta on sidottava lailla riittävän täsmällisesti määriteltyihin kriteereihin.**

Alueellista ja henkilöllistä alaa koskevien säännösten kirjoittamistapaan ja sisältöön vaikuttaa olennaisesti se, että katsooko perustuslakivaliokunta, että 93 §:n ja 94 §:n mukaisia pilotteja voidaan käynnistää ennen maakuntien toiminnan käynnistymistä tai sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisvastuun siirtymistä maakunnille. **Olen itse aiemmissa lausunnoissani katsonut, että pilotteja ei voida etenkin perustuslain 19.3 §:n ja 6 §:n yhteisvaikutukseen (ks. valiokunnan 3.5.2018 järjestämään kuulemiseen esittämä 1. ja 2. kysymys ja niihin antamani vastaukset) liittyvän ns. järjestelmäriskin hallinnan vuoksi lainkaan käynnistää ennen maakuntien toiminnan käynnistymistä ja että niitä voidaan käynnistää vain erittäin rajatusti ennen sote-järjestämisvastuun siirtymistä maakunnille, jos valinnanvapausmallia toteutetaan istuttamalla se ns. maakuntaperusteiseen järjestämisratkaisuun.** Ilman tietoa siitä, kuinka valiokunta suhtautuu valinnanvapausmallin ns. perussäännösten voimaantulon vaiheistamiseen, en kykene arvioimaan asiaa tarkemmin.

**Kiinnitän tässä yhteydessä huomion siihen, että valiokunta edellytti lausunnossaan 26/2017 vp valinnanvapauslainsäätelyä täydennettäväksi siten, että siitä käyvät ilmi pilotointiin osallistuvat alueet tai kriteerit, joilla alueet pilotointiin valitaan. Viitaten lausuntoonsa 58/2001 valiokunta piti tällaisen**

**täydennyksen tekemistä edellytyksenä valinnanvapauslakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Käsillä olevaan uuteen valinnanvapauslakiesitykseen ei sisälly valiokunnan edellyttämää täsmennystä, eikä sitä voida siten ilman täydennystä käsitellä tavanomaisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.**

Edellä käsitelty liittyy myös siihen, että perustuslakivaliokunta on kokeilulainsäädännön arvioinnin yhteydessä kiinnittänyt huomiota myös sääntelyn oikeasuhtaisuuteen (esim. PeVL 51/2016 vp ja PeVL 38/2006 vp). Valiokunta on tällöin kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, että kokeilulainsäädännön hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden kannalta merkityksellistä on, että osallistuminen kokeiluun perustuu suostumukseen (PeVL 44/2017 vp). Valinnanvapauspilotteissa on tarkoitus osittain pilotoida sellaisia toimintatapoja, joista asiakkaalla on mahdollisuus kieltäytyä, mutta pilotteihin voi myös sisältyä sellaisia toimintamalleja, joita sovelletaan kaikkiin pilotin piiriin kuuluviin ilman, että suostumuksella osallistua pilottiin on merkitystä. Pidän jossakin määrin ongelmallisena, että hallituksen esityksessä ei ole kiinnitetty asiaan huomiota. Valinnanvapauslakia koskeva hallituksen esitys ei tarjoa riittävää tietoperustaa asian tarkemmalle arvioinnille.

Pilottien on oltava alueellisesti, asiallisesti ja ajallisesti riittävän rajattuja mahdollisten perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaiseen toteutumiseen liittyvien riskien hallinnan näkökulmasta ja rajausten määrittely on oltava riittävien sosiaali- ja terveyspalveluiden lailla järjestämisen näkökulmasta mahdollisimman pitkälti laintasoisesti määritelty. **Pilottien alueellisen, asiallisen ja ajallisen vaiheistuksen perusteista on säädettävä laintasoisesti. Perustuslakivaliokunnan käyttöön toimittamien sote-substanssiasiantuntijoiden lausunnon perusteella pilotteja on tärkeää vaiheistaa kaikilla mainituilla ulottuvuuksilla ja perustuslain 19.3 §:n sekä valiokunnan kokeilulainsäädäntöä koskevan lausuntokäytännön näkökulmasta vaiheistuksesta on säädettävä lain tasolla, sillä kokeiluissa ei voida koskaan poiketa säädöstasoa koskevista vaatimuksista (mm. PL 80 §).** Olen käsitellyt vaiheistamista tarkemmin aiemmissa lausunnoissani.

Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään painottanut, että kokeilulainsäädännön ajallinen kesto liittyy olennaisesti kokeilun tavoitteisiin ja koeasetelmaan liittyviin vaatimuksiin. Valiokunta on korostanut, että kokeilulainsäädännön tulee olla voimassa vain kokeiluun tarvittavan lyhyehkön ajan. Valinnanvapauslaissa ei ole perusteltu pilottien ajallista kestoja kokeilujen sisällöllisistä lähtökohdista. Käsitykseni mukaan aikataulu on esimerkiksi asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin osalta sisällöllisesti liian lyhyt (18 kuukautta sisältäen järjestelmien pystyttämisen ja olettaen lain astuvan voimaan hallituksen esityksen mukaisessa aikataulussa), jotta pilotin avulla voitaisiin aidosti kokeilla lainsäädäntöratkaisun vaikutuksia ja kerätä niistä tietoa. Juuri pilottien aikataulutus synnyttää kuvan siitä, että kysymys ei ole aidosti kokeilusta vaan sen sijaan tarkoituksena on ottaa varaslähtö valinnanvapausmallin toimeenpanoon käyttäen nykyistä kuntapohjaista järjestelmää. Pidän tätä valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisena. **Valinnanvapauspilotteja koskevaa sääntelyä olisi tästä näkökulmasta perustuslakivaliokunnan aiempaan lausuntokäytäntöön kiinnittyen kehitettävä siten, että valinnanvapausmallin toimeenpanon vaiheistamista koskeva sääntely ja aito kokeilulainsäädäntö eli tiedon kerääminen uusista toimintatavoista, jotka toteutuakseen edellyttävät lainsäädäntömuutoksia, eriytetään toisistaan.** On kenties ollut epätarkoituksenmukaista, että valinnanvapauspilotteista ja pysyvästä valinnanvapausmallista on annettu yksi yhteinen hallituksen esitys, jos pilottien tarkoituksena on ollut olla aitoa kokeilulainsäädäntöä.

Aitoon kokeilulainsäädäntöön liittyy keskeisesti kokeilun vaikutusten arviointi, joka edeltää pysyviä lainsäädäntömuutoksia. Valinnanvapauspilottien kohdalla Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos vastaa pilottien arvioinnista, mutta siitä, kuinka arvioinnin on ajateltu vaikuttavan pysyvään lainsäädäntöön, on vaikea saada käsitystä, kun tässä kohtaa pilotit eli kokeilulainsäädäntö ja pilottien jälkeinen pysyvä lainsäädäntö ehdotetaan säädettäväksi saman hallituksen esityksen pohjalta. Tällainen asetelma oikeastaan kyseenalaistaa pilottien

luonteen kokeilulainsäädäntönä. **Kokeilulainsäädännön ja pysyvän lainsäädännön säätäminen samanaikaisesti ilman säännöksiä, joissa säädettäisiin tai edes kuvattaisiin kokeilujen jälkeen tapahtuvaa arviointi- ja lainvalmistelutoimintaa, saa kysymään toteutuuko nyt riittävässä määrin perustuslakivaliokunnan vaatimus siitä, että kokeilun tulosten selvittäminen ja arviointi on järjestettävä asianmukaisesti. Katson, että valiokunnan kokeilulainsäädäntöä koskevan lausuntokäytännön näkökulmasta valinnanvapauslakiin on lisättävä asiaa koskevat säännökset.**

Kokeilujen, pysyvän lainsäädännön ja voimaannpanon vaiheistuksen muodostama kokonaisuus rakentuu erittäin vaikeasti hahmotettavaksi ja ohjattavaksi. Tämä liittyy muun muassa siihen, että valinnanvapauslain asiakassetelipalveluiden ja henkilökohtaisen budjetin palveluiden siirtymäaikasäännökset (86 § ja 87 §) sekä julkista palvelutuottajaa koskevat siirtymäaikasäännökset (92 §) liukuvat osin päällekkäisiksi pilottien (93 § ja 94 §) toiminta-ajan kanssa. Valinnanvapauslaissa on myös erittäin niukasti säännöksiä, joiden avulla voidaan muodostaa kuva pilottiin kulloinkin sovellettavasta lainsäädännöstä, kun otetaan huomioon valinnanvapauslain yleiset voimaannpanosäännökset (85 §) ja piloteissa sovellettavia säännöksiä koskeva valinnanvapauslain pykälä (95 §). Asiaa ei lainkaan helpota vaikeasti hahmotettava valinnanvapauslain 95 §:n ilmaisu ”maakuntia koskevat tässä laissa tarkoitettut säännökset”, sillä valinnanvapauslakiin sisältyy suoraan maakuntia koskevien säännösten ohella useita sellaisia säännöksiä, joiden kosketuspinta maakuntaan on välillinen. Myös tältä osin olisi valinnanvapauslakia kehitettävä eriyttämällä puhdas voimaannpanon vaiheistaminen ja aidot kokeilut toisistaan. Lisäksi **valinnanvapauslain 95 §:ää on selkiytettävä määrittelemällä siinä yksityiskohtaisesti pykäliin viittaamalla, mitä osaa valinnanvapauslaista sovelletaan kokeilujen aikana.**

Olen aiemmassa lausunnossani katsonut, että valinnanvapauslain 82 § on asiakkaan tehokkaan oikeussuojan toteutumisen kannalta ongelmallinen. On kyseenalaista voidaanko sitä ylipäänsä pitää perustuslain 21 §:ssä tarkoitettuna oikeussuojajärjestelynä. Se, että pilottien yhteydessä tämä ”maakunnan käsiteltäväksi ottaminen” laajennetaan eräänlaiseksi ”kuntien ja kuntayhtymien käsiteltäväksi ottamiseksi” vain korostaa niitä ongelmia, joita säännökseen muutoinkin liittyy. Asian tarkastelu valiokunnan kokeilulainsäädäntöä koskevan lausuntokäytännön kautta ei kuitenkaan tuo asetelmaan uutta. **Myös kokeilujen yhteydessä on varmistuttava siitä, että kokeilujen piirissä olevat henkilöt voivat turvautua asianmukaisiin oikeussuojajärjestelyihin. Valinnanvapauslain oikeussuojasäännöksiä kehitettäessä on huolehdittava niiden ulottumisesta myös valinnanvapauspilotteihin.**

\*\*\*

Lakiteknisesti saattaisi olla tarkoituksenmukaista muuttaa valinnanvapauslakia siten, että se pilkottaisiin useammaksi kuin yhdeksi laiksi. Pidän pilkkomista sitä perustellumpana mitä vahvemmin vaiheistettuna ja kokeilujen kautta toteutettavana esitettyyn valinnanvapausmalliin siirrytään. Nähdäkseni mahdollisia pilkkomisstrategioita on ainakin kaksi. Yhtäältä valinnanvapauslaki voidaan pilkkoa eriyttämällä suoran valinnan palveluita, asiakassetelipalveluita ja henkilökohtaista budjettia koskeva sääntely kukin omaksi erilliseksi laiksi. Tällöin kunkin osa-alueen vaiheistuksesta ja pilotoinnista voitaisiin säätää osa-aluetta koskevassa laissa. Toisaalta valinnanvapauden eri muodoista voidaan säätää nyt käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen tapaan samassa laissa eriyttäen samalla vaiheistusta ja pilotteja koskevat säännökset erilliseksi voimaannpano- ja pilotointilaiksi.

**11. Miten arvioisitte olemassa olevien ulkoistussopimusten jatkoa koskevaa 99 §:n perustuslain 15 §:ssä turvatun omaisuuden suojan kannalta?**

Joukko kuntia tai yhteistoiminta-alueita on sopinut ennen valinnanvapauslain voimaantuloa yksityisen palvelutuottajan kanssa sosiaali- ja terveystalouden palveluiden tuottamisesta joko ns. kokonaisulkoistussopimuksella tai ns. osaulkoistussopimuksella. Sopimukset siirtyvät maakuntalain voimaantulon 22 §:n (HE 15/2017 vp) nojalla maakunnalle.

**Valinnanvapauslain 99 §:ään on otettu säännökset tilanteista, joissa olemassa olevien valinnanvapausmallin suoran valinnan palveluita koskevien ns. ulkoistussopimusten korvaustasoa muutetaan. Sääntelyllä puututaan ulkoistussopimusten osapuolena olevien sote-tuottajien perustuslain 15 §:n mukaiseen omaisuudensuojaan.** Valinnanvapauslain 99 §:n tarkoituksena on muun muassa estää päällekkäisten korvausten maksaminen sote-palvelutuottajille ja varmistaa valinnanvapauden tosiasiallinen toteutuminen myös niillä alueilla, joissa on ollut sote-palvelutuotantoa koskevia ulkoistussopimuksia. Korvaustasoon puuttuvaa sääntelyä kuvaillaan hallituksen esityksessä lähinnä teknisesti ja perustellaan niukasti. Sääntelyjärjestysperusteluissa hallitus katsoo, että valinnanvapauslain 99 § ei ole ongelmallinen perustuslain 15 §:n omaisuudensuojasäännöksen näkökulmasta.

**Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen lausuntokäytännön mukaan perustuslain 15 §:ssä turvattu omaisuuden suoja turvaa sopimussuhteiden pysyvyyttä, joskaan kielto puuttua taannehtivasti sopimussuhteisiin ei ole ehdoton (esim. PeVL 42/2006 vp, PeVL 63/2002 ja PeVL 37/1998 vp).** Tarkoituksena on suojata perusteltuja varallisuus oikeudellisia odotuksia siten, että odotusten suojaan liittyy esimerkiksi oikeus luottaa sopimussuhteen kannalta olennaisia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevan lainsäädännön pysyvyyteen niin, että sopimusosapuolten asemaa ei voida tavallisella lailla sääntelemällä kohtuuttomasti heikentää (esim. PeVL 45/2002 vp, PeVL 21/2004 vp ja PeVL 42/2006 vp). **Valiokunta on arvioinut tällaista sääntelyä lausuntokäytännössään etenkin sääntelyn tarkoituksen hyväksyttävyyden ja sääntelyn oikeasuhtaisuuden kannalta (esim. PeVL 36/2010 vp ja PeVL 30/2016 vp) ja kiinnittänyt arvionsa muutoinkin perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin.**

Valinnanvapauslain 99.1 §:n mukaisissa ns. kokonaisulkoistustilanteissa on mahdollista, että ulkoistamissopimuksen osapuoli hyväksytään suoran valinnan palvelujen tuottajaksi sopimuksessa tarkoitetulla hinnalla, joka voi poiketa muiden suoran valinnan palveluiden tuottajien saamasta kapitaatiohinnasta. Tämä ei ole ongelmallista perustuslaissa turvatun omaisuudensuojan näkökulmasta, sillä ulkoistamissopimuksen osapuolen näkökulmasta sopimussuhteeseen ei synny omaisuudensuojaperusoikeuden kieltämiä takautuvia heikennyksiä. On myös mahdollista, että suoran ulkoistamissopimuksen osapuoli hyväksytään suoran valinnan palvelutuottajaksi tämän suostumuksesta kapitaatiohinnalla. Tällainen suostumusperusteinen muutos ei ole ongelma perustuslain omaisuudensuojasäännöksen näkökulmasta. Näin ollen **valinnanvapauslain 99.1 §:n sääntely on ongelmatonta omaisuudensuojaperusoikeuden näkökulmasta.**

Valinnanvapauslain 99.2 §:n mukaisissa ns. osittaisulkoistustilanteissa ennen valinnanvapauslain säätämistä syntyneen ulkoistussopimusosapuolen tulee sitoutua tuottamaan sopimuksensa ulkopuolella olevat 18 §:n 1 ja 2 momentin taikka 3 ja 4 momentin palvelut. Maakunta voi tällöin velvoittaa osittaisulkoistussopimuksen osapuolen alkuperäistä osittaisulkoistussopimusta huomattavasti laajempaan suoran valinnan palvelutuotantoon sellaisella hinnalla, jolla tämä ei ole missään vaiheessa ennen sopimusta tarjonnut palveluja. Tämä on perustuslain omaisuudensuojasäännöksen näkökulmasta ongelmallinen heikennys osittaisulkoistussopimuksen tehneen sote-palvelutuottajan varallisuus oikeuksiin. Asiassa on merkityksellistä, että ulkoistussopimuksia alun perin kilpailutettaessa kilpailutuksen kohteena ovat olleet vain ne palvelut, joita

sopimuksen yksityinen osapuoli on sitoutunut tuottamaan ja kilpailuttamisesta huolehtinut kunta tai kuntayhtymä on omalla toiminnallaan olennaisesti vaikuttanut siihen, millä hinnalla osoittaisulkoistussopimuksen osapuolena oleva sote-palvelutuottaja on tarjonnut suorittavansa palvelut.

**Valinnanvapauslain 99.2 § ei täytä perustuslakivaliokunnan omaisuudensuojaperusoikeutta koskevassa lausuntokäytännössään omaksumia omaisuudensuojan rajoitusedellytyksiä eikä sitä voida siten pitää hyväksyttävänä perusoikeusrajoituksena. Sääntelyä on korjattava vähintään siten että olemassa olevassa ulkoistussopimuksessa aikaisemmin sovittua palveluiden hintaa ei voida alentaa, kun sopimusta laajennetaan koskemaan aikaisemmin sovittuja palveluita suurempaa joukkoa palveluita. Ilman korjausta valinnanvapauslakia ei voida käsitellä tavanomaisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.**

Perusoikeusrajoituksen tarkkarajaisuusvaatimus edellyttää myös valinnanvapauslain 99.2 §:ää täsmennettäväksi siten, että säännöstä ei voitaisi soveltaa mihin tahansa suoran valinnan palveluita koskevaan sopimukseen. **Valinnanvapauslain 99.2 §:n liian avoin ilmaus ”käsittävät osan” on korvattava ilmauksella, josta käy tarkasti ilmi ne sopimukset, joihin säännöstä sovelletaan.** Tämä tarkoittanee käytännössä sitä, että säännökseen lisätään laadullisia ja laajuuteen viittaavia määritelmiä niistä ns. osittaisulkoistussopimuksista, joihin säännöstä sovelletaan. Se miten säännöstä on tarkennettava edellyttää sellaista tietoa niistä hallituksen esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa mainituista noin kahdestakymmenestä sopimuksesta, jota minulla ei ole käytössä.

**Valinnanvapauslain 99.3 §:stä ei ilmene, kuinka tuottajan korvauksen pienentäminen asiakkaan siirtyessä hänen valitsemalleen toiselle palveluntuottajalle toteutetaan. Pykälää on täsmennettävä tältä osin ja samalla on varmistettava, että menettelyyn liittyy tarvittavat oikeussuojajärjestelyt.** Käytännössä pienentäminen voi tapahtua joko sopimustyyppisesti tai hallintopäätöstyyppisesti. Se kummalla tavalla pienentäminen toteutetaan vaikuttaa oikeussuojajärjestelyihin.

\*\*\*

Kiinnitän tässä yhteydessä huomion siihen, että valinnanvapauslain 99 §:n suoran valinnan palveluja koskevan rajoituksen eli kokonais- ja osittaisulkoistussopimusten jatkon suhdetta valinnanvapausmallin toimeenpanon vaiheistukseen ja valinnanvapauspilotteihin ei ole käsitelty hallituksen esityksessä. Mikäli perustuslakivaliokunta edellyttää lausunnossaan valinnanvapauslainsäädännön voimaantulon laajempaa vaiheistamista ja edellyttää muutoksia valinnanvapauspilotteihin, on näitä muutoksia tarkasteltava suhteessa olemassa oleviin kokonais- ja osittaisulkoistussopimuksiin, jotta voidaan varmistua ulkoistussopimuksen osapuolina olevien yksityisten palvelutuottajien varallisuus oikeudellisten odotusten suojasta kaikissa tilanteissa.

Helsingissä 16.5.2018

Pauli Rautiainen  
oikeustieteen professori  
valtiosääntöoikeuden dosentti